

Eugenia DODON

Acordul articolului posesiv: normă și uz

E.D. – conf. univ. dr.,
Departamentul Limba
Română, Lingvistică
Generală și Limbi Clasice,
U.S.M. Domenii de
competență: limba română
aplicată, sintaxa limbii
române contemporane,
probleme dificile de
analiză sintactică,
aspecte comunicative ale
morfosintaxei, redactarea
textului în limba română.
Domeniul de preocupare
științifică: limbajul oficial-
administrativ: particularități
semantico-gramaticale;
probleme controversate
în sintaxa limbii române
contemporane. Coautor al
culegerii *Limba română prin
cultură și civilizație. Material
didactic pentru aolingvi*
(1998).

În acest articol ne vom referi, în special, la situațiile mai dificile de acord al articolului posesiv cu elementul determinat, exemplele fiind excerptate din diverse texte ce aparțin stilului oficial-administrativ, cu precădere, limbajului juridic, semnate de o categorie de specialiști competenți în domeniu, dar nu întotdeauna suficient de versați în subtilitățile gramaticii, întâmpinând unele dificultăți chiar la utilizarea articolului posesiv (genitival).

Se știe că gramaticile tradiționale, în general, analizează modele accesibile cu acest tip de articol, neglijând cazurile mai dificile de utilizare. În linii mari, se precizează că „articolul posesiv se folosește și la coordonarea mai multor genitive sau atribute posesive ale aceluiași substantiv, sau introduse de aceeași prepoziție” [3, p. 106]. De exemplu: *vacanța studenților și a profesorilor, contra voastră și a lor* etc.

De asemenea, nici în cele mai recente studii de gramatică, nu se pomenesc erorile din comunicarea orală și scrisă la acordul articolului respectiv. Bunăoară, C. Dimitriu stăruie asupra unor particularități gramaticale ale acestuia. Se menționează că e vorba de un articol ce poate preceda un substantiv ori un substitut al lui, servind ca element formativ în structura numeralului ordinal [2, p. 171].

În literatura de specialitate, cazuri mai complicate de întrebuintare a articolului posesiv, acordul acestuia cu determinatul, au fost relevate de către M. Avram, G. Gruică, V. Guțu Romalo ș.a. [1; 4; 5; 6]. Pe lângă formele de acord, constată M. Avram, articolul posesiv ridică și alte probleme de cultivare a limbii, legate de contextele în care prezența lui este motivată sau nu. În viziunea lingvistei V. Guțu Romalo, greșelile cele mai frecvente pe care le comit purtătorii limbii române sunt, firește, cele de acord [6, p. 35].

La prima vedere, în situații ordinare de genul: W. Scott, *creator al romanului istoric englez*; *proprietatea este a mea*, acordul articolului posesiv nu ar trebui să creeze dificultăți, deși în uzul limbii se mai atestă tot felul de erori intolerabile, fapt deloc întâmplător. M. Avram observă cu deplin temei că acestea se produc „prin atracția exercitată de forma atributului introdus sau/și prin nesiguranța vorbitorilor deprinși cu forma invariabilă **a**”. Reiese că se recurge peste tot la aceeași formă (*un caiet a (pentru al) meu*, doi *frați a (pentru ai) mamei*). Uneori, din hipercorectitudine, se introduc forme flexionare nejustificate [1, p. 100]. De exemplu, *respectarea regulamentelor și ale (pentru a) deciziilor* adoptate de Parlament.

În accepția M. Avram și a lui G. Gruică, complicațiile la acord apar dacă este un grup nominal: *substantiv + substantiv cu prepoziție + substantiv (sau pronume) în genitiv cu articol posesiv*. O atare structură poate reliefa două situații distincte. În funcție de acestea, diferă și regula de acord al articolului posesiv. Structura respectivă provoacă anumite incertitudini, dacă cele două substantive sunt de genuri sau numere diferite [1, p. 101; 5, p. 129].

Un caz des întâlnit este acela în care atât substantivul cu prepoziție, cât și substantivul sau pronumele în genitiv formează atributele elementului determinat:

- (1) Art. 10. *Modul de aplanare a litigiului* dintre părți până la adresare în instanță... (CC, p. 8);
- (2) Art. 11. *Metodele de apărare a drepturilor civile* (CC, p. 8);
- (3) Art. 26. *Activitatea de întreprinzător a persoanei fizice* (CC, p. 13);
- (4) Art. 98. *Termenul de repartizare a activelor* (CC, p. 36).

Nu e greu de observat că în enunțul (2) sintagma evidențiată conține substantive ce se deosebesc ca număr, în celelalte și ca gen. În toate exemplele, asocierile posibile cu determinativul în gen, urmat de articolul posesiv **a**, sunt substantivele precedate de prepoziția **de**: *aplana-rea litigiului, apărarea drepturilor civile, activitatea persoanei fizice, repar-tizarea activelor*.

Iată un exemplu ce pare discutabil:

Art. 108. *Actul de constituire al societății comerciale* (CC, p. 39). Substan-tivele din îmbinarea vizată sunt de gen diferit, deși au același număr. O dificultate de acord însă există: determinativul din dreapta articolului posesiv se poate raporta la oricare dintre cele două elemente ale struc-turii în cauză. Astfel, s-ar putea spune *actul societății comerciale*, dar și *constituirea societății comerciale*. Utilizarea formelor **al** sau **a** se referă, în acest caz, numai la raporturile sintactice interne, nu la sensul propozi-ției, care este identic în ambele variante. Opțiunea pentru o formă sau alta de articol depinde de intențiile celui ce scrie, de sensul lexemului pe care se pune accentul.

Un exemplu similar:

Art. 364. *Obligația de garanție a coproprietarilor* (CC, p. 110). Se admi-te a folosi asocierea: *obligația coproprietarilor și garanția coproprietari-lor*, același substantiv în genitiv se raportează la cele două determinate (*obligație și garanție*).

Indicăm un exemplu în care articolul posesiv e în corelație doar cu sub-stantivul prepozițional din cadrul îmbinării ce invocă forma **ale**:

Art. 187. *Genurile de activitate ale organizațiilor necomerciale* (CC, p. 65). Corect: *genurile de activitate a organizațiilor necomerciale*.

Prin urmare, trebuie să fim extrem de prudenți atunci când avem de a face cu grupuri nominale (*substantiv + prepoziție + substantiv*). Nu e suficient să cunoaștem regula elementară: articolul posesiv se acordă cu substantivul determinat de genitiv. În limbajul oral și în cel scris, de fapt, în comunicarea curentă, urmează a stabili după sens la ce cuvânt se referă genitivul dat.

Lingvistul G. Gruiță subliniază că multe dintre structurile *substantiv + prepoziție + substantiv* reprezintă construcții fixe, locuțiuni, cuvinte

compuse (*punct de vedere, certificat de naștere, copil de trupă* ș.a.), unde termenul prim își impune categoriile gramaticale ce devin ale întregului ansamblu, ceea ce facilitează, într-o anumită măsură, acomodarea articolului [5, p. 130-131]. Dacă aceasta va fi percepută ca o structură integrală, desigur, oricine, chiar mai puțin instruit, va efectua ușor și corect acordul în exemple de tipul: *medicul de gardă al secției de chirurgie; certificatul de naștere al copilului.*

În limbajul juridic, asemenea structuri nominale sunt destul de frecvente. T. Irinescu și A. Stoichițoiu-Ichim le evidențiază pe cele mai uzuale: *grad de rudenie, act de justiție, complet de judecată, drept de apărare, proces-verbal de sechestru, secret de stat, certificat de stare civilă, certificat de vacanță succesorală, contract de vânzare-cumpărare, contract de ipotecă, contract de muncă, contract de căsătorie* etc. [7, p. 52-53]; *termen de prescripție, termen de recurs, termen de revizuire, titlu de proprietate, titlu de credit, titlu de legitimare, act de alienare, act de înstrăinare, stare de ebrietate, ordonanță de urgență, contract de leasing, împrumut de folosință, Curte de Apel, Curte de Casație, subiect de drept* etc. [8, p. 113; 153-154; 167].

A se vedea unele îmbinări extrase din Codul civil al Republicii Moldova:

- (1) Art. 19. *Capacitatea de exercițiu a persoanei fizice* (p. 11);
- (2) *Termenul de prescripție al acțiunilor intentate de turist* este de 6 luni... (p. 289);
- (3) Art. 1594. Înregistrarea în străinătate a *actelor de stare civilă ale cetățenilor Republicii Moldova* (p. 391).

Prezentăm și alte exemple selectate din texte oficial-administrative, publicate în diverse reviste:

- (1) *Colectivul de muncă al instituției penitenciare și cel al întreprinderii* din cadrul sistemului penitenciar... (RINJ, nr. 4, 2008, p. 73);
- (2) *Termenul de valabilitate al uleiurilor* se stabilește de către producător în conformitate cu Legea... (MO, 4.06.2010, p. 17);
- (3) Repararea prejudiciului nu poate fi condiționată de... *structura de vizului de cheltuieli al acestei organizații* (CA, nr. 8, 2003, p. 53).

Semnalăm la cele constatate de către cercetătorul G. Gruică că multe sintagme substantivale cu prepoziția **de** cer „pauză de gândire” înainte

de acordul lui **al**. O alegere „neinspirată”, de rând cu gramaticalizarea nesigură a exprimării, poate duce la confuzie și uneori deturneză sensul enunțului [4, p. 202]:

(1) Art. 1574. Dacă *locul de aflare al unui moștenitor* nu este cunoscut, moștenitorii sunt obligați să ia decizii... (CC, p. 386).

În exemplul (1), se întrevide o situație concretă, unde se găsește un moștenitor (domiciliul acestuia). În același timp, nu se exclude și îmbinarea celor două cuvinte *aflarea unui moștenitor*. Credem că ambele variante sunt posibile, fără a se modifica sensul sintagmei, al raportului dintre elementele constituente ale segmentului *locul de aflare al unui moștenitor*.

(2) *Gradul de relevanță al acestei prevederi legislative...* va deveni mai ușor de sesizat (RINJ, nr. 4, 2008, p. 72). Se potrivește și asocierea *gradul de relevanță a acestei prevederi legislative...*

(3) Art. 1598. *Regimul național de activitate al persoanelor juridice străine în Republica Moldova* (CC, p. 392). În acest enunț nu există o îmbinare fixă de cuvinte: e compatibilă asocierea cu substantivul din preajma determinativului genitival *activitate*, fiind adecvată forma **a**. Corect: *Regimul național de activitate a persoanelor juridice...*

(4) ... au fost realizate mai multe interviuri în țările-țintă pentru Moldova, *din punct de vedere a investițiilor și exportului...* (VM, nr. 11, 2007, p. 78). Aici nu a fost identificată adecvat îmbinarea fixă *punct de vedere*. Determinativul se subordonează termenului prim ce își impune categoriile gramaticale.

O anumită dificultate constatăm atunci când atributul genitival se referă la un regent multiplu. Conform regulilor generale de acord gramatical, e nevoie ca articolul posesiv să fie raportat la oricare dintre termenii regentului multiplu, luând forma de plural masculin. În cazul în care ambii regenți denumesc ființe de gen diferit, masculinul are întâietate. În acest context, G. Gruită susține că norma veche a pătruns în uz și se menține: are loc acordul prin atracție, deci cu ultimul lexem al regentului multiplu [4, p. 131-132]:

(1) Termenul stabilit în ani expiră în *luna și ziua* respectivă **a ultimului an** al termenului (CC, p. 84);

(2) *numele, adresa și numărul de telefon al reprezentanților locali...* (CC, p. 286);

(3) *termenul și modalitatea de plată a prețului și a celorlalte costuri* (CC, p. 287).

După cum lesne se observă, în exemplele analizate s-a realizat acordul prin atracție. G. Gruică confirmă că tendința de extindere a acordului gramatical e destul de puternică în limba română actuală, când există un regent multiplu, fiind în defavoarea celui prin atracție. Noul acord, adică cel gramatical, devine tot mai relevant, fiindcă se intensifică gramaticalitatea și calitatea relațională a unei structuri sintactice. Chiar dacă ambele norme funcționează, singularul și pluralul se află în raport de variație liberă. Cel care posedă o exprimare exactă, verificată riguros, utilizează forma de plural. Indiscutabil, contează particularitățile semantico-gramaticale ale termenilor coordonați, mai ales, în redarea și în conturarea ideii de pluralitate. Substantivele abstracte, defective de plural, infinitivele lungi, fostele supine etc. acceptă mai greu pluralitatea, fiind admisă în mod justificat norma veche (singularul) [4, p. 132].

Am atestat exemple în care se face acordul gramatical, chiar dacă articolul posesiv determină un regent multiplu: *Apărarea onoarei, demnității, reputației profesionale ale cetățenilor și organizațiilor* (Dreptul tău..., p. 286).

Atât M. Avram, cât și G. Gruică semnalează un caz dificil de utilizare a articolului posesiv. Dacă două sau mai multe atribute genitivale sunt coordonate sau solicitate de o prepoziție, este obligatorie plasarea articolului posesiv înaintea fiecărui termen, începând cu cel de-al doilea [1, p. 102; 4, p. 203]:

(1) Răspândirea juridică pentru *divulgarea secretului comercial și al celui fiscal* (CA, nr. 12, 2003, p. 117);

(2) Art. 31. *Domiciliul minorului și al persoanei lipsite de capacitate de exercițiu* (CC, p. 14);

(3) Art. 41. Controlul asupra îndeplinirii *contractului colectiv de muncă și a convenției colective* (CM, p. 41).

În aceste structuri coordonate se includ nu doar prepoziții, dar și locuțiuni prepoziționale (*în cadrul, în jurul, în dreptul, de-a lungul, în*

fața ș.a.), ce solicită reluarea articolului posesiv. Realmente, acest lucru exprimă regimul cazual al prepoziției sau al locuțiunii prepoziționale:

(1) Contractul colectiv de muncă produce efecte și în cazul *schimbării denumirii unității* sau **al desfacerii contractului de muncă** cu conducătorul unității (CM, p. 37);

(2) Art. 1265. Girul poate fi făcut în folosul *trăgătorului* sau **al oricărei** persoane obligate (CC, p. 320).

În unele cazuri, se atestă omiterea articolului posesiv, în loc de a repeta regimul cazual al prepoziției sau al locuțiunii prepoziționale:

(1) Art. 1542. Testatorul poate pune *achitarea* integrală sau parțială **a datoriei** în sarcina unui sau *mai multor moștenitori...* (CC, p. 381). E corect: *...sarcina* unui sau **a mai multor moștenitori**.

(2) Orice persoană are dreptul la *respectul onoarei, demnității și reputației* sale profesionale... (CC, p. 10). Corect: *...respectul onoarei, al demnității și al reputației* sale profesionale.

(3) Art. 104. *Audierea bănuțului, învinuțului, inculpatului...* (CPP, p. 116). Corect: *Audierea bănuțului, a învinuțului și a inculpatului*.

În concepția M. Avram, articolul posesiv nu e necesar dacă genitivele coordonate constituie o unitate, substantivele date exprimând noțiuni identice sau strâns legate [1, p. 102].

De accentuat că în limbajul oficial-administrativ, în cel juridic, asemenea cazuri se atestă mai rar:

(1) *Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor* (MO, 4.06.2010, p. 44);

(2)... se va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și *obligațiilor sale* cu caracter civil... (RINJ, nr. 1, 2009, p. 2);

(3)... se poate dispune asupra administrării și folosinței bunului comun (CC, p. 343).

Trebuie să specificăm că, nici pe departe, nu e lesne a efectua acordul atunci când articolul posesiv e însoțit de pronumele relativ **care** în genitiv, are loc un acord încrucișat [4, p. 203-204]:

Societate pe acțiuni este *societatea comercială* **al cărei** *capital social* este divizat în acțiuni și **ale cărei** *obligații* sunt garantate cu patrimoniul societății (CC, p. 54).

E regretabil că anume în acest caz se comit cele mai multe greșeli:

Persoana **a cărei** *domiciliu* nu poate fi stabilit... (CC, p. 14). Corect: **...al cărei** *domiciliu* nu poate fi stabilit...

Rezumând cele expuse *supra*, am dori să concretizăm că acele dificultăți pe care le întâlnim la utilizarea articolului posesiv în exprimarea orală, cu atât mai mult în cea scrisă, sunt cauzate de insuficiența cunoaștere a regulilor gramaticale. Are perfectă dreptate G. Gruică, care afirmă că o dovadă concludentă de stăpânire a limbii române este și acordul corect al acestui cuvânt scurt, a cărui morfologie depinde permanent de alți termeni [4, p. 201]. Spre a le evita, a le exclude din exprimarea noastră, se cer a fi luate în considerare și criteriile semantico-gramaticale de îmbinare a elementelor constituente ale sintagmelor ce se caracterizează printr-o anumită structură, despre care am amintit deja: îmbinările fixe de cuvinte, întrucât de acest lucru depinde întrebuințarea formei adecvate de articol posesiv.

V. Guțu Romalo e de părerea că multiple greșeli de acord al articolului posesiv sunt provocate de complexitatea raporturilor implicate de folosirea lui. Evitarea dezacordului presupune o analiză detaliată și atentă a acestor raporturi [6, p. 47].

Referințe

1. M. Avram, *Gramatica pentru toți*, Humanitas, București, 1997.
2. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a Limbii Române. Morfologia*, Institutul European, Iași, 1999.
3. *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963.
4. G. Gruică, *Moda lingvistică 2007: norma, uzul și abuzul*, Paralela 45, Pitești, 2006.
5. G. Gruică, *Gramatica normativă: 77 de întrebări – 77 de răspunsuri. Cum este corect?*, ediția a IV-a, revăzută și adăugită, Paralela 45, Pitești, 2007.
6. V. Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Humanitas, București, 2008.

7. T. Irinescu, *Normă și abatere de la normă în terminologia juridică penală și civilă românească*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2004.

8. A. Stoichițoiu-Ichim, *Semiotica discursului juridic*, ediția a II-a, Editura Universității din București, București, 2006.

Izvoare folosite și abrevierile lor

1. Codul civil al Republicii Moldova, Chișinău, 2002 – (CC).
2. Codul muncii al Republicii Moldova, Chișinău, 2004 – (CM).
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, Chișinău, 2003 – (CPP).
4. „Contabilitate și audit” (revistă) – (CA).
5. Monitorul oficial al Republicii Moldova – (MO).
6. Dreptul tău: accesul la informație. Legislația Republicii Moldova. Acte internaționale, Chișinău, Universul, 2002.
7. „Revista Institutului Național al Justiției” (revistă) – (RINJ).
8. „Vip magazin” (revistă) – (VM).